

จักรเย็บผ้า: การตัดเย็บสมัยใหม่ในการศึกษาของผู้หญิงไทย

Sewing Machine: Modern Sewing in Thai Woman Education

จิตตมาศ จิระสถิตย์พร^{1*} และวัชระ สินธุประมา²

Jittamas Jirasatitporn^{1*} and Vachara Sindhuprama²

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มุ่งศึกษาและนำเสนอความสำคัญของเทคโนโลยีอย่างจักรเย็บผ้าที่มีต่อความรู้ในการตัดเย็บของผู้หญิง โดยศึกษาตั้งแต่การประดิษฐ์จักรเย็บผ้าสู่การเปลี่ยนแปลงทางความรู้ของผู้หญิงในโลกตะวันตก จากการศึกษาพบว่าตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 เป็นต้นมาผู้หญิงสยามได้รับอิทธิพลทางความรู้ที่ทันสมัยผ่านจักรเย็บผ้าอันนำไปสู่การจัดการศึกษาที่สอดคล้องกับค่านิยมและความเชื่อเกี่ยวกับบทบาททางเพศแก่ผู้หญิงอย่างเป็นทางการและมีผลต่อการเสริมสร้างบทบาทของผู้หญิงในสังคมโดยเฉพาะอย่างยิ่งโอกาสในการประกอบอาชีพ

คำสำคัญ: จักรเย็บผ้า การตัดเย็บสมัยใหม่ การศึกษา ผู้หญิงไทย

Abstract

This research aimed to study the essence of a technology such as a sewing machine that reflected in the sewing knowledge of the woman by the mean of the invention of a sewing machine to incidence on the sewing knowledge of Western woman. This paper argues that the modern knowledge had influenced on Siam woman through a sewing machine since the King Chulalongkorn era (King Rama V) and also led them to

¹ นักศึกษาระดับปริญญาโท สาขาวิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ กรุงเทพมหานคร 10200
M.A. Student in History, Thammasat University, Bangkok 10200, Thailand.

² คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ กรุงเทพมหานคร 10200

Faculty of Liberal Arts, Thammasat University, Bangkok 10200, Thailand

* Corresponding author, e-mail : la.jittamas@gmail.com

manage on an education, which is relevant to the value and faith for the role of gender— woman and the empowerment of their role in the society, especially for a job opportunity.

Keywords: Sewing Machine, Modern Sewing, Education, Thai Women

บทนำ

การพัฒนาทางเทคโนโลยีนับตั้งแต่ยุคการปฏิวัติอุตสาหกรรมที่ส่งเสริมการประดิษฐ์สร้างเทคโนโลยีต่างๆ ได้อำนวยความสะดวกต่อการใช้ชีวิตและการผลิตให้กับมนุษย์มากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นเทคโนโลยีขนาดใหญ่อย่างเครื่องจักรไอน้ำหรือพลังงานไฟฟ้า ต่างมีบทบาทสำคัญต่อการเกิดสังคมอุตสาหกรรมในยุโรป แม้แต่เทคโนโลยีขนาดเล็กก็ยังสามารถอธิบายการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสังคมขนาดใหญ่ได้เช่นเดียวกัน

บทความวิจัยนี้ให้ความสนใจกับ “จักรเย็บผ้า” ซึ่งถือเป็นเทคโนโลยีขนาดเล็กที่ประดิษฐ์ขึ้นภายใต้บรรยากาศของการพัฒนาเทคโนโลยีและอุตสาหกรรมในช่วงปลายของระยะแรกในการปฏิวัติอุตสาหกรรม (ค.ศ. 1760 – 1840) โดยอิลีเยส โอวี จูเนียร์ (Elias Howe, Jr) ชาวอเมริกันประดิษฐ์ขึ้นเพื่อเป็นเครื่องมือช่วยภรรยาในการเย็บผ้าแทนการเย็บด้วยมือ (Siegel, 1984, pp. 8) จดสิทธิบัตรในปีค.ศ. 1846 (Perkin, 2002, pp.35) และนำไปจัดแสดงในงานนิทรรศการครั้งใหญ่ (The Great Exhibition) ที่กรุงลอนดอนในปีค.ศ.1851 ทำให้จักรเย็บผ้ามีภาพลักษณ์ของเครื่องใช้ในครัวเรือนที่มีความทนทานและมีความซับซ้อนทางเทคนิคเป็นเครื่องแรก (Perkin, 2002, pp. 35) แต่ไม่ได้รับความนิยม ในขณะเดียวกันไอแซค เมอร์ริตต์ ซิงเกอร์ (Isaac Merritt Singer) ได้พัฒนาจักรเย็บผ้าแบบใหม่ให้มีรูปแบบการเย็บและความเร็วที่การเย็บด้วยมือไม่สามารถเลียนแบบได้ให้สามารถใช้งานได้ง่ายและจดสิทธิบัตรในปีค.ศ. 1851

ก่อนที่เทคโนโลยีอำนวยความสะดวกอย่างจักรเย็บผ้าจะเกิดขึ้น การตัดเย็บถือเป็นพื้นฐานความรับผิดชอบที่สำคัญของผู้หญิงต่องานตัดเย็บและซ่อมแซมเสื้อผ้าให้สมาชิกในครอบครัว การส่งต่อความรู้ในการตัดเย็บเพื่อให้เข้าใจทักษะของความเป็นผู้หญิง (womanhood) (Lawes, 2000, pp. 48) จึงเกิดขึ้นระหว่างแม่และลูกสาวด้วยการฝึกหัดเย็บเสื้อผ้าแบบผู้ใหญ่กับตุ๊กตา อย่างไรก็ตามการเย็บด้วย “เข็ม” นั้นใช้เวลาในการทำที่นาน ทำให้ครอบครัวที่มีรายได้หรือ

หญิงชนชั้นกลางนิยมจ้างช่างเย็บผ้าหรือช่างตัดเสื้อผ้าผู้หญิง (Durack, 1998, pp. 186) ที่มีประสบการณ์ทางทักษะในการเย็บแทนเพื่อย่นระยะเวลาให้เร็วขึ้น

เมื่อจักรเย็บผ้าประดิษฐ์ขึ้นในช่วงแรกกลับไม่ได้รับความนิยมและถูกต่อต้านจากช่างเย็บผ้า ซึ่งเกอร์จึงใช้วิธีการนำจักรเย็บผ้าไปแสดงตามงานต่างๆ และจ้างหญิงสาวหน้าตาดีสาธิตวิธีการใช้งานเพื่อแสดงให้เห็นว่าจักรเย็บผ้าเหมาะสำหรับสุภาพสตรีผู้มีเกียรติ (วารยา, 2553, น.34) รวมถึงการโฆษณาแนะนำจักรเย็บผ้าในฐานะสิ่งประดิษฐ์ที่จะอำนวยความสะดวกในการตัดเย็บเสื้อผ้าผ่านสิ่งพิมพ์ต่างๆ เช่น หนังสืองานบ้านและนิตยสาร ทำให้จักรเย็บผ้าได้รับความนิยมและเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของผู้หญิง โดยเฉพาะกลุ่มหญิงชนชั้นกลางที่สนใจซื้อและว่าจ้างช่างตัดเสื้อผ้าผ่านสิ่งพิมพ์ต่างๆ เช่น หนังสืองานบ้านและนิตยสาร ทำให้จักรเย็บผ้าได้รับความนิยมและเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของผู้หญิง โดยเฉพาะกลุ่มหญิงชนชั้นกลางที่สนใจซื้อและว่าจ้างช่างตัดเสื้อผ้าให้สอนการใช้จักรเย็บผ้าโดยหวังเป็นการปลดปล่อยพวกเธอจากความยากลำบากในการเย็บด้วยมือและทำให้มีเวลาว่างในการพักผ่อนหรือทำงานบ้านในส่วนอื่นๆ ได้มากขึ้น นอกจากนี้จักรเย็บผ้ายังช่วยสร้างรสนิยมให้กับผู้หญิงที่ครอบครองจักรเย็บผ้าทั้งในแง่ของเครื่องมือและของตกแต่งบ้านเพื่อความทันสมัยไปพร้อมๆ กัน ดังคำกล่าวยกย่องให้จักรเย็บผ้าเป็น “ราชินีแห่งสิ่งประดิษฐ์ (The Queen of Inventions)” และหนังสือพิมพ์ New York Times ได้ยกให้เป็น “สิ่งที่มีประโยชน์ที่สุดต่อผู้หญิงในศตวรรษที่ 19” (Connolly, 1999, pp. 31)

ความนิยมใช้จักรเย็บผ้านำไปสู่การยกย่องผู้หญิงที่มีความรู้และความเชี่ยวชาญในการใช้จักรเย็บผ้าว่ามีลักษณะของการเป็น “ผู้หญิงที่ดี (good womanhood)” (Zhang, 2014, pp. 10) ทั้งนี้เพราะความซับซ้อนของเทคโนโลยีได้เรียกร้องให้ผู้หญิงจำเป็นต้องมีความรู้และทักษะเกี่ยวกับกลไกเบื้องต้นและความรู้เกี่ยวกับวัสดุที่สามารถใช้ร่วมกับจักรเย็บผ้า ในเวลาต่อมาได้มีการบรรจุความรู้ในการตัดเย็บที่ทันสมัยลงในหลักสูตรการศึกษาให้เด็กหญิงได้ศึกษาและความรู้ดังกล่าวได้ขยายโอกาสในการสร้างรายได้ให้กับผู้หญิงจากการรับจ้างตัดเย็บเสื้อผ้า แต่เมื่อความต้องการเสื้อผ้าเพิ่มมากขึ้น เหล่านายทุนต่างนำจักรเย็บผ้าเข้าสู่กระบวนการของโรงงาน ผู้หญิงจึงไม่ได้ทำหน้าที่ในการผลิตเสื้อผ้าในระดับครัวเรือนและต่างแยกย้ายเข้าทำงานเพื่อหารายได้ตามโรงงานในเขตเมือง โดยอาศัยรูปแบบของเทคโนโลยีและค่านิยมทางสังคมเป็นเครื่องมือแบ่งรูปแบบการทำงานที่สอดคล้องกับหน้าที่ของแต่ละเพศ โดยพิจารณาจากทักษะทางธรรมชาติของผู้หญิง เช่น รักแฟชั่น มีความเป็นแม่ และประหยัด (Gordon, 2008, pp. 91) ดังจะเห็นจากเด็กหญิงและผู้หญิงนิยมเข้าทำงานในโรงงานตัดเย็บเสื้อผ้าและผู้ชายนิยมเข้าทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมหนัก

กล่าวได้ว่าความสำคัญของจักรเย็บผ้าสัมพันธ์กับกิจกรรมที่สอดคล้องกับบทบาทและหน้าที่ตามเพศของผู้หญิง ดังจะเห็นได้จากค่านิยมของสังคมที่มีต่อการประดิษฐ์จักรเย็บผ้าเพื่ออำนวยความสะดวกแก่งานบ้านของผู้หญิง อันนำไปสู่การเกิดขึ้นของการตัดเย็บรูปแบบใหม่ที่ส่งผลต่อความรู้และแนวคิดที่สอดคล้องต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในวงกว้าง โดยเฉพาะแนวคิดการประกอบอาชีพของผู้หญิงที่นำไปสู่การเป็นแรงงานหญิงในภาคอุตสาหกรรมการผลิตขนาดใหญ่ ซึ่งการเปลี่ยนแปลงทางสังคมดังกล่าวได้ส่งไปยังส่วนต่างๆ ของโลกผ่านการแพร่กระจายของจักรเย็บผ้า ดังนั้น บทความนี้จึงให้ความสำคัญและต้องการนำเสนอปรากฏการณ์ดังกล่าวที่เกิดขึ้นในสังคมไทย ซึ่งได้รับอิทธิพลของการตัดเย็บสมัยใหม่อันเป็นความรู้และความเป็นผู้หญิงแบบตะวันตกจากการเข้ามาของจักรเย็บผ้าผ่านการจัดการศึกษาแก่ผู้หญิง อันสะท้อนให้เห็นค่านิยมและความเชื่อทางสังคมต่อบทบาทและหน้าที่ที่สอดคล้องกับการใช้ความรู้ดังกล่าวในการเลือกประกอบอาชีพของผู้หญิงอีกด้วย

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาความสำคัญของจักรเย็บผ้าในการศึกษาของผู้หญิงและอิทธิพลทางความรู้ที่มีต่อบทบาทและหน้าที่ของผู้หญิงไทย

วิธีดำเนินการวิจัย

บทความนี้นำเสนอด้วยรูปแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Analysis Description) โดยอาศัยการรวบรวมและวิเคราะห์เอกสารที่เกี่ยวข้องทางประวัติศาสตร์ สามารถแบ่งประเภทหลักฐานที่ใช้ในการศึกษาได้ดังนี้ 1) เอกสารนโยบายทางการศึกษา ได้แก่ โครงการศึกษา หลักสูตร การศึกษา แผนการศึกษาและหนังสือเรียน 2) สื่อสิ่งพิมพ์ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ นิตยสารและหนังสือพิมพ์ 3) งานศึกษาอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง ในรูปแบบหนังสือ บทความ และวิทยานิพนธ์

ผลการวิจัย

จากการศึกษาในเชิงประวัติศาสตร์ การตัดเย็บด้วยจักรเย็บผ้าไม่ได้เปลี่ยนความรู้และวิถีชีวิตของผู้หญิงตะวันตกเพียงพื้นที่เดียวเท่านั้นแต่ความรู้ดังกล่าวได้กระจายไปทั่วโลกผ่านการเดินทางในต่างประเทศ การติดต่อทางการค้าหรือแม้แต่ทางศาสนา ในบริบทของสยามการเดินทาง

ทางเข้ามาของคณะมิชชันนารีได้ประยุกต์ความรู้ทางเทคโนโลยีกับการเผยแพร่ศาสนาอย่างผสมผสาน อันนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงบทบาทและหน้าที่ของผู้หญิงตั้งแต่สังคมสยามจนถึงสังคมไทยในปัจจุบันผ่านการจัดการศึกษาโดยมีจักรเย็บผ้าเป็นเทคโนโลยีขับเคลื่อนความรู้และวัฒนธรรมจากสังคมหนึ่งมาสู่อีกสังคมหนึ่ง

การเข้ามาของจักรเย็บผ้าครั้งแรกในสยามยังไม่มีที่มาอย่างแน่ชัด หากแต่มีการกล่าวถึงจักรเย็บผ้าซิงเกอร์รุ่นแรกๆ ในสยาม ซึ่งเป็นเครื่องใช้ภายในของครอบครัวสาธุคุณ สตีเฟน แอล แมททูน (Stephen L. Mattoon) แต่ผู้ที่ทำให้เป็นที่รู้จัก คือ นางแอนนา เลียวโนเวนส์ (Anna Leonowens) ชาวอังกฤษที่ถวายการสอนภาษาอังกฤษในราชสำนัก โดยขอให้สาธุคุณแมททูนช่วยส่งจักรเย็บผ้าซิงเกอร์เข้ามาเพื่อช่วยการตัดเย็บเสื้อผ้าของชาววัง (อมร, 2542, น. 315) รวมถึงการนำเข้าจักรเย็บผ้าจากการเดินทางเพื่อเผยแพร่ศาสนาของคณะมิชชันนารีนิกายโปรเตสแตนต์ในสยามผ่านการจัดการศึกษาแก่เด็กหญิงและผู้หญิงให้สามารถอ่านออกเขียนได้ และมีวิชาความรู้แบบตะวันตกและจริยธรรมคริสเตียน (House, 1864, pp. 273, อ้างถึงใน ประสิทธิ์ พงศ์อุดม, 2533, น. 244) อันนำไปสู่การตั้งโรงเรียนการเรือนสำหรับผู้หญิง (Industrial School for Girl) ขึ้นที่จังหวัดเพชรบุรีในปีพ.ศ. 2408 ภายใต้การรับผิดชอบของแม่มแมคฟาร์แลนด์ (Jane Hays McFarland) นอกจากการสอนหนังสือแล้ว โรงเรียนได้เน้นการฝึกหัดงานฝีมือที่เหมาะสมกับผู้หญิงด้วยการนำเข้าจักรเย็บผ้า ซึ่งมีผลงานชิ้นเอกและกลายเป็นแบบที่แพร่หลายอย่างรวดเร็ว คือ เสื้อกั๊กแบบมีกระดุมติดอยู่ด้านหน้า ทำให้โรงเรียนแห่งนี้กลายเป็นแหล่งแพร่หลายทางผลผลิตจากเทคโนโลยีของตะวันตกและเพชรบุรีได้กลายเป็นที่รู้จักในนามของ “เมืองแห่งจักรเย็บผ้า” (Sewing Machine Town) (แมคฟาร์แลนด์, 2555, น. 117)

การนำเข้าเทคโนโลยีการตัดเย็บสมัยใหม่ได้ช่วยส่งเสริมการจัดการศึกษาแก่เด็กหญิง รวมถึงการเผยแพร่ศาสนาได้เป็นอย่างดี ด้วยระยะเวลาการเย็บที่รวดเร็วทำให้มีเวลาเหลือในการสอนวิชาศาสนาเพิ่มขึ้น ดังจะเห็นได้จากรายงานการศึกษาของโรงเรียนได้กล่าวถึงความสำเร็จว่าสามารถปรับการแต่งตัวและนิสัยความเคยชินเก่าๆ ให้เป็นผู้มีระเบียบยิ่งขึ้น ซึ่งนักเรียนทั้งหมดสามารถอ่านหนังสือได้ดีและสามารถร้องเพลงสวดที่ขอบได้ (McFarland, 1867, pp. 113 อ้างถึงใน ประสิทธิ์ พงศ์อุดม, 2533, น. 246)

แนวทางการจัดการศึกษาแก่ผู้หญิงของคณะมิชชันนารีประสบความสำเร็จด้วยการจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับบทบาทและหน้าที่ของผู้หญิงตามแบบตะวันตก โดยเฉพาะการตัดเย็บ

สมัยใหม่ทำให้กิจการโรงเรียนการเรือนหญิงที่เพชรบุรีประสบความสำเร็จและเป็นหัวใจสำคัญ ให้แก่โรงเรียนกุลสตรีวังหลัง (แมคฟาร์แลนด์, 2555, น.86) หรือโรงเรียนวัฒนาวิทยาลัย ในปัจจุบัน เริ่มแรกนางเฮาส์ (Harriet M. House) ภรรยาของศาสนาจารย์เฮาส์ (Samuel House) ได้ตั้งโรงเรียนขึ้นในปี พ.ศ. 2391 เมื่อเริ่มสอนมีนักเรียน 4 คนและเห็นว่านักศึกษาผู้ใหญ่น่าจะเรียนวิชาชีพด้วยจะได้มีวิชาหาเลี้ยงชีพติดตัวไปประกอบอาชีพให้เป็นหลักเป็นฐานในภายหน้า นางเฮาส์จึงได้นำจักรเย็บผ้ามาให้นักศึกษาผู้ใหญ่ฝึกหัด ในขั้นแรกให้เย็บกางเกงสำหรับนักเรียนที่อยู่ประจำในโรงเรียน ต่อมาให้รับจ้างเย็บเสื้อผ้าโดยได้รับผลตอบแทนและเมื่อขำวนี้แพร่ออกไป ก็มีผู้หญิงเข้าเรียนเป็นจำนวนมาก จึงนับได้ว่าเป็นการจัดการศึกษาทางด้านอาชีพะของเอกชนใน กรุงเทพมหานครเป็นครั้งแรก (ชัย เรื่องศิลป์, 2527, น. 359) ในเวลาต่อมากการเรียนการสอนได้พัฒนาลักษณะเป็นโรงเรียนประจำและมีหลักสูตรการศึกษาประกอบด้วยวิชาพื้นฐานทั่วไป ได้แก่ คณิตศาสตร์ ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ และภาษาอังกฤษพื้นฐาน รวมถึงวิชาปฏิบัติการสำหรับเด็กหญิงโดยเฉพาะ ได้แก่ วิชาเกี่ยวกับการดูแลครอบครัวและบ้านเรือน การฝึกสอนเน้นให้นักเรียนแบ่งหน้าที่ในการทำงานประจำวันของโรงเรียน เช่น ปัดกวาด ล้างจาน จัดโต๊ะ ชักเสื้อผ้า และการเย็บปักถักร้อย (แมคฟาร์แลนด์, 2555, น. 100) อาจกล่าวได้ว่าการจัดการเรียนการสอนโดยคณะมิชชันนารีได้ช่วยสร้างความรู้ของโลกสมัยใหม่และอุดมคติอันแท้จริงในโลกของบทบาทและหน้าที่ผู้หญิงในฐานะแม่และแม่บ้าน (แมคฟาร์แลนด์, 2555, น. 100) ที่ทันสมัยอย่างแม่บ้านผิวขาว (อารียา หุติงทะ, 2551, น. 228) ที่มีความรู้สามารถอ่านออกเขียนได้ อีกทั้งได้สร้างทักษะทางอาชีพจากการศึกษาให้แก่ผู้หญิงถือเป็นสิ่งใหม่ที่เกิดขึ้นกับผู้หญิงในขณะนั้น อันเป็นต้นแบบและแนวทางการจัดการศึกษาแก่ผู้หญิงตามแบบตะวันตกให้แก่ชนชั้นนำสยามในเวลาต่อมา

ในขณะที่การจัดการศึกษาแก่ผู้หญิงโดยคณะมิชชันนารีก้าวหน้าพร้อมกับการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่อย่างจักรเย็บผ้าเป็นส่วนหนึ่งในการเรียนการสอนดังที่กล่าวมาแล้ว การตัดเย็บดั้งเดิมของสยามโดยทั่วไปสอดคล้องกับรูปแบบการแต่งกายที่มีฝ้าน้อยชิ้นไม่ต้องอาศัยการเย็บขึ้นมากเท่ากลุ่มชนชั้นนำที่ต้องอาศัยรูปแบบการเย็บแบบจารีตอันเป็นวัฒนธรรมทางศิลปะของหญิงชนชั้นนำสยามที่สืบทอดผ่านการฝึกหัดงานฝีมือของการเป็นแม่บ้านแม่เรือนและกุลสตรีให้สามารถตัดเย็บเสื้อผ้าใส่เอง (ยุพาภรณ์ แจ้เจนกิจ, 2530, น.15) แต่เมื่อความทันสมัยของวัฒนธรรมตะวันตกเข้ามาก่อให้เกิดความสำคัญกับการแต่งกายและการตัดเย็บต้องปรับเปลี่ยนจึงเป็นโอกาสที่ชนชั้นนำจะได้บริโภคสิ่งของและเครื่องใช้จากตะวันตก แม้ว่าจะมีการกล่าวถึง

เจ้านายพระองค์แรกที่ใช้จักรเย็บผ้าได้ คือ พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหลวงวงศาธิราชสนิท แต่กลุ่มชนชั้นนำฝ่ายในเองมีบทบาทและความเป็นไปได้ต่อการเข้าถึงเทคโนโลยีที่สอดคล้องกับรูปแบบงานมากกว่า ดังจะเห็นได้จากการอ้างถึงชนชั้นนำฝ่ายในที่มีโอกาสได้ใช้จักรเย็บผ้าเป็นคนแรกในช่วงการตั้งโรงเย็บรับตัดเสื้อผ้าให้เจ้านายในพระบรมมหาราชวังสมัยรัชกาลที่ 5 คือ นางสาวชนมดัด อมาตยกุล (ส.พลายน้อย, 2541, น. 152)

วัฒนธรรมการแต่งกายดังกล่าวทำให้ชนชั้นนำฝ่ายในตระหนักถึงความสำคัญของการตัดเย็บสมัยใหม่ การทำความเข้าใจและเผยแพร่ความรู้จึงปรากฏในช่วงการปฏิรูปการศึกษาในสมัยรัชกาลที่ 5 เมื่อรัฐมีความพยายามที่จะจัดการศึกษาอย่างเป็นทางการให้กับเด็กหญิงแต่จะต้องจัดตามการศึกษาของเด็กชายและ “เพิ่มหลักเรียนในการเย็บปักถักร้อยตามสมัยที่ต้องการ” (กรมศึกษาธิการ, ม.ป.ป.) จากการก่อตั้งโรงเรียนราชินีในปี พ.ศ. 2447 โดยสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถได้กำหนดหลักสูตรการศึกษาของโรงเรียนให้มีความรู้ในวิชาพื้นฐานเช่นเดียวกับเด็กชาย ประกอบไปด้วยวิชาภาษาไทย ภาษาอังกฤษ เลขคณิต สรีรศาสตร์ พงศาวดาร (ประวัติศาสตร์) ภูมิศาสตร์ วาดเขียน และกำหนดเนื้อหาวิชาการช่างให้สอดคล้องกับบทบาทและหน้าที่ของผู้หญิง อาทิ การตัดเย็บเสื้อผ้าด้วยเครื่องจักร การปักและการประดิษฐ์ดอกไม้แห้ง และการสอนดนตรี (สำนักราชเลขาธิการ อ้างถึงใน ยุพาทภรณ์ แจ้เจนกิจ, 2530, น. 55) อีกทั้งได้ส่งข้าหลวงไปศึกษาวิชาการเรือนที่วิทยาลัยครูแห่งโตเกียว ประเทศญี่ปุ่นเมื่อ พ.ศ. 2446 และว่าจ้างครูญี่ปุ่นมาสอนวิชาการเรือนที่โรงเรียนอีกด้วย

ความสำเร็จในวิชาการช่างของโรงเรียนราชินีทำให้แนวทางการขยายโอกาสทางการศึกษาแก่เด็กหญิงเป็นไปได้จริงและสามารถนำความรู้ไปประกอบอาชีพเลี้ยงตนได้ (ราชินีมูลนิธิ, 2516, น. 34) แม้ว่าความนิยมที่ได้รับจากผู้ปกครองในการส่งบุตรสาวเข้ามาเรียนจะเป็นเพียงการคาดหวังให้เรียนวิชาการเรือนอย่างวิชาดอกไม้แห้ง วิชาเย็บปักถักร้อยและวิชาอื่นๆ ที่ควรแก่การเป็นแม่เรือนเท่านั้น (ยุพาทภรณ์ แจ้เจนกิจ, 2530, น. 61)

การระบุนิชาการเย็บด้วยจักรเย็บผ้าในหลักสูตรการศึกษาที่แยกไว้เฉพาะสำหรับเด็กหญิงเริ่มขึ้นอย่างเป็นทางการในโครงการศึกษา พ.ศ. 2464 และดำเนินมาจนถึงปลายทศวรรษ 2490 การจัดการศึกษาระดับมัธยมศึกษาทำให้เด็กหญิงมีโอกาสศึกษาการเย็บที่เหมาะสมตามความคาดหวังของสังคมในแต่ละระดับช่วงอายุ ในระดับประถมศึกษาเน้นให้รู้จักอุปกรณ์การเย็บเบื้องต้น ได้แก่ เข็ม ด้าย กรรไกร เป็นความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการเย็บด้วยมืออย่างง่ายและสามารถซ่อมแซม

สิ่งของต่างๆ ได้เองและระดับมัธยมศึกษาจะได้เรียนทักษะการเย็บที่ซับซ้อนและสอดคล้องกับการเป็นแม่บ้านแม่เรือนมากขึ้น อย่างไรก็ตามวิชาการเย็บของเด็กหญิงไม่ได้เน้นไปสู่การประกอบอาชีพมากนัก ดังจะเห็นได้จากในโครงการศึกษา พ.ศ. 2464 ได้ระบุในหลักสูตรมัธยมศึกษาของเด็กรุ่นใหม่ให้เรียนการใช้จักรเย็บผ้า แสดงให้เห็นว่าแม้ว่าผู้หญิงจะมีบทบาทและหน้าที่ในการตัดเย็บเสื้อผ้าก็ไม่สามารถนำความรู้มาพัฒนาเป็นอาชีพได้ อีกทั้งการจำกัดการเข้าถึงเทคโนโลยีอย่างจักรเย็บผ้าที่มองว่าเครื่องจักรเป็นความรู้ที่เหมาะสมกับผู้ชาย ทำให้ความรู้เกี่ยวกับการเย็บสอดคล้องกับหน้าที่ภายในบ้านหรือช่วยสร้างรายได้ให้เพียงเล็กน้อยเพราะการตัดเย็บเสื้อผ้าเป็นอาชีพที่ไม่ได้เรียกร่องทักษะและการศึกษาในระดับสูงมากเท่าไรนัก (Berme, 2002, pp. 143) ทำให้ผู้หญิงไม่จำเป็นที่จะต้องออกไปทำงานนอกบ้าน

จนกระทั่งช่วงหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง รัฐต้องการและสนับสนุนให้ราษฎรมีความรู้ในการประกอบอาชีพ บทบาทและความสำคัญของจักรเย็บผ้าต่อการศึกษาของผู้หญิงจึงเพิ่มมากขึ้น ดังจะเห็นได้จากการเปิดโรงเรียนมัธยมศึกษาการเรือนในปี พ.ศ. 2477 ได้สะท้อนการนำความรู้จากการศึกษาของผู้หญิงไปประกอบอาชีพ ดังคำกล่าวรายงานเปิดโรงเรียนว่า

... ความพยายามเลี้ยงชีพตามสาขางานที่ตนชำนาญหรือที่ได้รับบทเรียนไปจากโรงเรียน เช่น รับเลี้ยงเด็ก รับทำหน้าที่แม่บ้าน หรือประกอบอาชีพอย่างอื่น เช่น รับจ้างเย็บปักถักร้อย รับจ้างตัดเสื้อ หรือการฝีมืออย่างอื่น แม้ที่สุดจะเป็นครูโรงเรียนประชาบาลก็น่าจะทำได้ ... (ทวีธรรม, 2502, น. 254 อ้างถึงในชาติชาย มุกสง, 2558, น. 105)

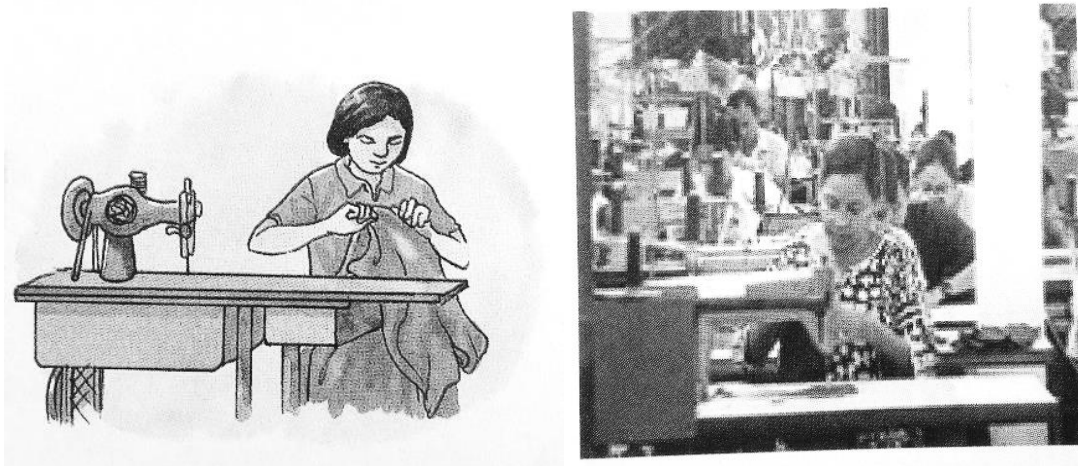
รวมถึงการขยายการศึกษาของผู้หญิงในระดับอาชีวศึกษาในช่วงปี พ.ศ. 2481 เพื่อมุ่งหมายให้ผู้หญิงมีส่วนในการช่วยหารายได้ให้กับครอบครัวด้วยการเปิดโรงเรียนช่างทอผ้าหรือโรงเรียนการช่างสตรีในทุกจังหวัด (กรมอาชีวศึกษา, 2534, น. 35) เพื่อส่งเสริมให้ผู้หญิงที่สำเร็จการศึกษาสามารถประกอบอาชีพทางการตัดและเย็บเสื้อผ้าผู้หญิง เด็ก และผู้ชายได้ โดยกำหนดหลักสูตรการช่างเย็บผ้าให้เรียนวิชาการเย็บเบื้องต้นและการเย็บด้วยจักรเย็บผ้าและในปี พ.ศ. 2491 ได้มีการปรับปรุงหลักสูตรให้ทันสมัยและสอดคล้องกับผู้หญิงมากขึ้นด้วยการเพิ่มวิชาการครัวและดอกไม้สดจึงเรียกหลักสูตรนี้ว่า “หลักสูตรการช่างสตรี” และเปิดให้ศึกษาในระดับชั้นต้นและชั้นกลาง (กระทรวงศึกษาธิการ, 2491, น. คำสั่งกระทรวงศึกษาธิการ)

นอกจากนี้การเปิดโรงเรียนของเอกชนต่างๆ เพื่อช่วยขยายโอกาสทางการศึกษาให้แก่ผู้หญิง เช่น โฆษณาโรงเรียนเจริญกิจจนวิสัยเปิดสอนเย็บปักถักร้อยด้วยการให้ความสำคัญต่อความรู้ในวิชาการช่างที่มีเกียรติของผู้หญิง (ประชาชาติ, 2480, น. 22) อีกทั้งบริษัทซิงเกอร์ได้เปิด

โรงเรียนสอนการเย็บจักรให้ผู้หญิงได้เข้ามาเรียนตัดเย็บเสื้อผ้า ในงานพิธีเปิดป้ายของบริษัท ซิงเกอร์กรมพระนราธิปพงศ์ประพันธ์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงต่างประเทศเป็นประธานพิธีเปิด ทรงมีพระราชดำรัสว่า “ซิงเกอร์ไม่แต่จะค้าขายอย่างเดียว แต่ยังช่วยส่งเสริมวิชาชีพของกุลสตรี อีกด้วย” (กุลสตรี, 2496 อ้างถึงใน ชชาติชาย มุกสง, 2558, น. 105)

การขยายโอกาสทางการศึกษาของผู้หญิงโดยเฉพาะวิชาการเย็บสมัยใหม่ยังคงปรากฏใน หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานและเพื่อวิชาชีพตั้งแต่ พ.ศ. 2500 เป็นต้นมา สอดคล้องกับการ เติบโตของธุรกิจนำเข้าสินค้าจากต่างประเทศทำให้การกระจายสินค้าอย่างจักรเย็บผ้าไปได้อย่าง ทั่วถึงและช่วยให้ผู้หญิงสามารถเข้าถึงจักรเย็บผ้าได้ง่าย รวมถึงความต้องการเสื้อผ้าที่เพิ่มขึ้น อันมีส่วนต่อการเติบโตของธุรกิจเสื้อผ้าสำเร็จรูปในช่วงทศวรรษ 2510 ความรู้ในการใช้จักรเย็บผ้า ในนโยบายทางการศึกษาจึงเน้นพัฒนาผู้เรียนในฐานะผู้ผลิตและแรงงานในภาคอุตสาหกรรมมาก ขึ้น ตัวอย่างเช่น สถาบันเอกชนที่ให้ความสำคัญในเชิงธุรกิจและเปิดทำการสอนด้วยหลักสูตรการ ตัดเย็บของสถาบัน ได้แก่ โรงเรียนสอนตัดเย็บเสื้อผ้าระพี โรงเรียนสอนตัดเย็บเสื้อผ้าดวงดาว โรงเรียนสอนตัดเย็บเสื้อผ้านุชนารถ และสถาบันการศึกษาของรัฐบาลทั้งในระดับวิทยาลัย ได้แก่ โรงเรียนสารพัดช่าง วิทยาลัยอาชีวศึกษา (มลวิภา ภูสรวงและคณะ, 2560, น. 127) และ ระดับอุดมศึกษาบางมหาวิทยาลัยเปิดหลักสูตรคณะคหกรรมศาสตร์ แผนกหรือสาขาเสื้อผ้าและ เครื่องแต่งกายที่เน้นการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับรูปแบบวิถีชีวิตและความรู้ที่มีความเป็น เมืองมากขึ้น

ความสำคัญและอิทธิพลทางความรู้ของจักรเย็บผ้าในการศึกษาของผู้หญิงได้เพิ่ม ทางเลือกในโอกาสทางอาชีพและมีส่วนผลักดันให้ผู้หญิงเข้าสู่งานตัดเย็บในการหารายได้ใน ระดับครัวเรือนไปจนถึงกลุ่มแรงงานหญิงราคาถูกในอุตสาหกรรมตัดเย็บเสื้อผ้าเช่นเดียวกับการ เปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสังคมตะวันตก อาจกล่าวได้ว่าการใช้จักรเย็บผ้ายังคงสอดคล้องกับ ค่านิยมและความเชื่อของสังคมว่าผู้หญิงมีความอดทนที่จะทำงานซ้ำซากจำเจ แต่ไม่สามารถ ทำงานที่ใช้ความรู้และทักษะสูงๆ ได้เหมือนผู้ชาย (โครงการสตรีและเยาวชนศึกษา, 2537, น. 32) ค่านิยมและความเชื่อดังกล่าวยังคงปรากฏให้เห็นอยู่ในหนังสือแบบเรียน

ภาพที่ 1 (ซ้าย) ภาพการ์ตูนการประกอบอาชีพในหนังสือแบบเรียนระดับประถมศึกษาปีที่ 2
(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2559, น. 101)

ภาพที่ 2 (ขวา) ภาพถ่ายการประกอบอาชีพในหนังสือแบบเรียนระดับประถมศึกษาปีที่ 5
(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2559, น. 152)

ซึ่งทำหน้าที่ต่อยอดภาพความสัมพันธ์ระหว่างจักรเย็บผ้ากับผู้หญิงผ่านรูปแบบในการประกอบอาชีพ จึงไม่อาจปฏิเสธได้เลยว่าความสำคัญของจักรเย็บผ้าในทางประวัติศาสตร์การศึกษาของผู้หญิงมีส่วนสำคัญต่อการสร้างเสริมบทบาทและหน้าที่ของผู้หญิงในการตัดเย็บทั้งในระดับครัวเรือนและในอุตสาหกรรมการผลิตระดับประเทศ

สรุปผลการวิจัย

จักรเย็บผ้าในฐานะเทคโนโลยีที่มีความสัมพันธ์กับผู้หญิงนับตั้งแต่แนวคิดในการประดิษฐ์เพื่ออำนวยความสะดวกให้กับหน้าที่ในการตัดเย็บของผู้หญิงในสังคมตะวันตก ความรู้ที่ได้จากเทคโนโลยีดังกล่าวได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมด้วยการเปิดโอกาสให้ผู้หญิงประกอบอาชีพที่สอดคล้องกับบทบาทและหน้าที่ตามเพศสภาพของตน ความสำคัญของจักรเย็บผ้าเข้าสู่สยามผ่านการจัดการศึกษาแบบตะวันตกโดยคณะมิชชันนารี ทำให้จักรเย็บผ้ากลายเป็นเครื่องมือทางการศึกษาสำคัญในการทำความเข้าใจความเป็นผู้หญิงแบบตะวันตก ซึ่งช่วยในการจัดการศึกษาของผู้หญิงในสยามเกิดขึ้นได้อย่างผสมผสานและเป็นทางการ ในขณะเดียวกัน อิทธิพลทางความรู้ของจักรเย็บผ้าได้ช่วยเสริมสร้างพื้นฐานสำคัญในโอกาสและทางเลือกในการประกอบอาชีพที่สอดคล้องกับบทบาททางเพศและไม่ขัดต่อค่านิยมและความเชื่อของสังคม จึงทำให้จักรเย็บผ้ายังคงโดดเด่นอยู่ในเนื้อหาการเรียนการสอนให้กับผู้หญิงเสมอมา

เอกสารอ้างอิง

- กรมศึกษาธิการ. (ม.ป.ป.). [เอกสารรัชกาลที่ 5]. โครงการศึกษา. หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, กรุงเทพฯ.
- กรมอาชีวศึกษา. (2534). 50 ปีกรมอาชีวศึกษา. กรุงเทพฯ: กรมฯ.
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2491). หลักสูตรประโยคอาชีวศึกษาขั้นต้น แผนการศึกษาแห่งชาติ. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภา.
- กระทรวงศึกษาธิการ, สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2559). หนังสือเรียน รายวิชาพื้นฐาน หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรมและการดำเนินชีวิตในสังคม เศรษฐศาสตร์ และภูมิศาสตร์ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ สกสค. ลาดพร้าว.
- กระทรวงศึกษาธิการ, สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2559). หนังสือเรียน รายวิชาพื้นฐาน หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรมและการดำเนินชีวิตในสังคม เศรษฐศาสตร์ และภูมิศาสตร์ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ สกสค. ลาดพร้าว.
- โครงการสตรีและเยาวชนศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, มูลนิธิพีริตริค เอแบร์ทและสถาบัน พัฒนาแรงงานไทย. จุไรรัตน์ จันทบุรี (บรรณาธิการ). (2536). การเปลี่ยนแปลง เทคโนโลยีกับผลกระทบต่อภาวะการจ้างงานของแรงงานหญิงในอุตสาหกรรมสิ่งทอของ ไทย. กรุงเทพฯ : โครงการฯ.
- ชัย เรื่องศิลป์. (2527). ประวัติศาสตร์ไทยสมัย 2352 – 2453 (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- ชาติชาย มุกสง. (2558). จากแม่ศรีเรือนถึงแม่บ้านทันสมัย : การต่อสู้ทางศีลธรรมผ่านแม่บ้าน หลังปฏิวัติ 2475 ถึงทศวรรษ 2500. ชุมชนอินโดจีน : เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ปริทัศน์. 4 (7) (กรกฎาคม – ธันวาคม) : 95 – 115
- โฆษณาโรงเรียนเจริญกิจจนาวี. (23 สิงหาคม 2480). ประชาชาติ, น.22.
- ประสิทธิ์ พงศ์อุดม. (2533). การถ่ายทอดวิทยาการตะวันตกในสังคมไทย : ศึกษาบทบาทของ มิชชันนารีโปรเตสแตนต์ระหว่าง พ.ศ. 2371 – 2411. (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย).

- มลวิภา ภูลสนอง, ธีรพงษ์ วิริยานนท์ และณภัทร ยศยิ่งยง. (2560). การจัดทำมาตรฐานอาชีพ และคุณวุฒิวิชาชีพ สาขาอาชีพช่างตัดเย็บเสื้อผ้า. *พัฒนาเทคนิค*. 29 (102) (เมษายน – มิถุนายน) : 125 - 132
- แมคฟาร์แลนด์, เอ็ม. ดี. จอร์จ บรัดเลย์ (บรรณาธิการ). (2555). *หนึ่งศตวรรษในสยาม ค.ศ. 1828 – ค.ศ.1928: ประวัติสังเขปของพันธกิจคริสตจักรโปรเตสแตนต์ในสยาม*. (จิตราภรณ์ ตันรัตนกุล, ผู้แปล) กรุงเทพฯ: อินเตอร์ พับลิชชิง เอ็นเตอร์ไพรส์.
- ยุพาภรณ์ แจ่มเจนนิก. (2530). *การศึกษาของสตรีไทย : การศึกษากรณีเฉพาะของโรงเรียนราชินี* (พ.ศ. 2447 - 2503). (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์).
- ราชินีมูลนิธิ. (2516). *ที่ระลึกงานฉลองอาคารสว่างวัฒนา*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภา.
- วารยา. (2553). *สิ่งประดิษฐ์ของคนหัวรั้น ... ของธรรมดาที่เปลี่ยนโลก (ตอนที่ 2)*. *ศิลปวัฒนธรรม*. 31 (11) (กันยายน) : 28 – 35
- ส. พลายน้อย. (2541). *จักรเย็บผ้า. สารคดี*. 14 (164) (ตุลาคม) : 152
- อมร. (2542). *ซิงเกอร์. พลอยแกมเพชร*. 8 (186) (ตุลาคม) : 314-315
- อารียา หุตินทะ. (2551). *สตรีคุรปลักษณ์ : อัตลักษณ์ประกอบสร้างของสตรีเขมร...เพื่อชาติ* “Perfectly Virtuous Woman” : Constructed Identity of Khmer Women for the Nation. *วารสารอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร*. 30 (2) : 218 – 246
- Berne, Scot. (2002). *Woman, Man, Bangkok*. Lanham, Md.: Rowman & Littlefield.
- Connolly, Marguerite. (1999). The Disappearance of the Domestic Sewing Machine, 1890 – 1925. *Winterthur Portfolio*. 34 (1) (Spring) : 31 – 48
- Durack, Katherine T.. (1998). Authority and Audience-Centered Writing Strategies: Sexism in 19th-Century Sewing Machine Manuals. *Technical Communication*. 45 (2) (May) : 180 – 196.
- Gordon, Sarah A.. (2009). *“Make it Yourself” Home Sewing, Gender, and Culture, 1890-1930*. New York: Columbia University Press.
- Lawes, Carolyn J.. (2000). *Women and Reform in a New England community, 1815-1860*. Lexington, Kentucky : University Press of Kentucky.
- Perkin, John. (2002). Sewing Machines: Liberation or Drudgery for Women?. *History Today*. 52 (12) : (December) : 35 – 41.

Siegel, Beatrice. (1984). *The Sewing Machine : Inventions that Changed Our Lived*.
New York: Walker and Company.

Zhang, Li. *Bisexual and Invisible Memory: Gendered Design History of Domestic Sewing Machine, 1850-1950*. Cited 2017 Jun 22. Available from :
<http://www.historiadeldisseny.org/wp-content/uploads/Zhang-Li-Bisexual-and-Invisible-Memory-Gendered-Design-History-of-Domestic-Sewing-Machine-1850-1950.pdf>